
Uvod ili nevidljivi darovi profesorice Ksenije Atanasijević

■ U intelektualnoj zaostavštini Ksenije Atanasijević su nevidljivi darovi. Filozofsko nadahnuće, književni rad i angažovana posvećenost čoveku i njegovom sučeljavanju sa zlom, zasnovani na univerzalnim naučnim i etičkim principima, prefinjeno su intelektualno nasleđe koje bi trebalo da napaja generacije. Njeno delo i način na koji ga je živela aktuelno je i na početku treće decenije XXI veka. Zla kojima se suprotstavljala jasnim i britkim idejama nisu iščezla, ljudski um nije ostvario slobodu i humanističko dostojanstvo i zbog toga je intelektualna baština profesorke Atanasijević savremena.

Na značaj „nevidljivih darova“ profesorice Atanasijević podsetila nas je filozofkinja Ljiljana Vuletić u minuciozno pisanoj biografiji prve srpske filozofkinje kojom pažljivom čitaocu omogućava i uvid u teškoće sazrevanja građanstva u Srbiji. Ksenija Atanasijević je i u tom procesu koji, rekao bih još uvek traje, bila profesorica. Njena misao je bila holistička, a javno delovanje britko, filozofiju nije izdvajala od javnosti, njoj je individua u stvarnom životu bila jednako važna kao i filozofija i *vice versa*. Akademsku apstrakciju je lako mirila sa građanskim aktivizmom. U esejima o socijalnom oslobođenju i ravnopravnosti žena i o globalnom miru, objavljivanih između dva svetska rata, sledila je najfinije istkane niti u mislima Grocijusa, Lajbnica i Kanta. Iskreno je verovala da su prosvetćenost i znanje temelji mira među ljudima:

„Do drugoga puta ka ostvarivanju mira, manje radikalnog, ali zato bližeg našem zemaljskome životu, dolazi se opet pomoću ulaženja u religijske ili filozofske istine. Samo u ovome slučaju altruizam je vezan za aktivnost u okviru učestvovanja u zakonima i

zbivanjima ovoga sveta. Ljudi koji su se duboko proželi istinom kako im je prva dužnost da osiguraju sebi i svojim bližnjima mirnu egzistenciju, svesno će podizati temelje jedne duševne etike, čije će prvo načelo biti neprikosnovenost svakoga čoveka, bez izuzetka” (Atanasijević: 1930¹).

Verovala je i da se ravnopravnost žene i muškarca, i to humanistički zasnovana ravnopravnost žene i muškarca, jednako može i mora temeljiti na znanju i prosvetčenosti:

„Feminizam, nužnim načinom, podrazumeva, kao nepobitnu, ideju da svako ljudsko biće jeste neprikosnovenno, i da ima prava da na puni i neometani način razvije sebe. Otuda feminizam, preko unapređivanja žene, i neposredno sa njime, vrlo živo radi i na unapređivanju čitavoga čovečanstva, izgrađujući, tako reći, jednu novu etičku doktrinu. On dela na postizanju jednoga boljega i plemenitijega odnosa među ljudima koji će isključiti svako fizičko i moralno zloupotrebljavanje drugoga” (Atanasijević: 1931²).

Filozofija Ksenije Atanasijević, u kojoj su pacifizam i feminizam značajna mesta, nastala je u sredini u kojoj se filozofskoj tradiciji i građanskoj svesti nije pridavala pažnja. Patrijarhalni moral, mizoginija i patronat akademskih dodvorica, kod kojih talenat i moral nisu išli „ruku pod ruku“, kružeći nad istinom i slobodom mišljenja, bile su ozbiljne prepreke razvoju nauke, humanistike i umetnosti u Srbiji. Prema slobodno mislećoj filozofkinji Kseniji Atanasijević beogradska intelektualna čaršija, kojoj je pripadala više nego mnogi uljezi u njoj, bila je negostoljubiva pre, za vreme i posle Drugog svetskog rata. I kada nije pisala i kada nije bila aktivna u javnosti jednako joj nije bila po volji kao i kada je britko i jezgrovito branila univerzalne vrednosti. Strah od istine i potreba da se osujeti sučeljavanje prozaičnih ličnih interesa sa opštim vrednostima bili su snažniji od akademske i građanske čestitosti kojima je profesorica Atanasijević blistala.

Zahvaljujući svojoj prirodi, u kojoj su praštanje i ljubav prema čoveku bile iskonske osobine, ali i obrazovanju koje joj je omogućilo

¹ Prema: Ljiljana Vuletić, *Ksenija Atanasijević Etika hrabrosti*, Žene u crnom, Centar za ženske studije i Rekonstrukcija ženski fond, Beograd, 2011., str. 42; Citat eseja Ksenije Atanasijević „Religijska i filozofska podloga pacifizma” objavljen u *Pravdi* 21. i 22. decembra 1930. godine.

² Prema: *Ibid*, str. 45: Citat iz predavanja Ksenije Atanasijević održanog 1931. godine.

da rano shvati autoritarnu stranu ljudske prirode, profesorica Ksenija Atanasijević je nepravde sa kojima se često neočekivano i neopravdano sučeljavala, podnosila lakše nego oni koju su ih činili. Sa istorijske distance posmatrano istinski gubitnici su bili oni koji su je osujećivali, koji su u njenoj misli naslutili iskru čije rasplamsavanje je pretilo da ih sagori. Njihov greh prema kolegini Atanasijević je ličan, prizeman i dostojan prezira, ali činjenica da su je osujetili da misli i piše slobodno i ostavi trag u filozofiji dostojan njenog talenta čini ih istorijski odgovornima. U svojoj disertaciji profesorka Atanasijević, ne sluteći da će se ubrzo suočiti sa neosnovanim i nepravičnim optužbama kolega sa Beogradskog univerziteta, piše da bi Đordano Bruno, da nije prokužen od inkvizicije u četrdeset četvrtoj, a spaljen u pedeset drugoj godini, u intelektualnom nasleđu ostavio mnogo više.

U „Filozofskim fragmentima“, koje je 1930. godine objavila Knjižarnica „Geca Kon“, Ksenija Atanasijević s dubokom uznemirenošću piše o pogubnoj moralnoj ravnodušnosti savremenika, posebno poslovno i pohlepno orijentisanog i egocentričnog čoveka. Ne odobrava njegovu pasivnost pred zlom koje se valjalo Evropom, jer „nejako ustupanje pred nasiljem obara čoveka do krajnjih nizi na“, odnosno vodi ga ka moralnom posrnuću. Univerzalne vrednosti koje je predano zagovarala, ali i težnje ljudi da ponavljaju „istorijske“ greške, čine delo Ksenije Atanasijević savremenim. Nepravda se ako povijemo glavu pred njom, opominje misao profesorka Atanasijević, širi brže nego opaka zaraza. Dužnost moralno odgovorne individue je da se zalaže za ono što je konstruktivno i što podstiče vrednost egzistencije.

Nad borcima i borkinjama za ljudska prava i ravnopravnost lebdi lament profesorka Atanasijević da nije neophodno da je čoveku koža crna da bi se osudio rasizam, da ne mora biti Jevrejini da bi osudio antisemitizam, da nije homoseksualac ukoliko osuđuje proganjanje ljudi zbog njihove seksualne orijentacije. Za takav stav dovoljni su zdrav razum i humanistički pogled na svet. Profesorka Atanasijević je bila principijelno protiv svakog proganjanja ljudi zbog njihovih ličnih osobina i dubokih i iskrenih emocija koje nikome ne smetaju i da, braneći to opšte uverenje i lične stavove „do poslednjeg daha ne smemo da pobegnemo sa bojišta, niti da položimo oružje“.

Zbirka tekstova o delu Ksenije Atanasijević treći je zbornik koji Institut društvenih nauka posvećuje naučnicima i naučnicama

koji su se beskompromisno i dostojanstveno suprotstavljali nepravdi i unižavanju opštih društvenih vrednosti poput mira, slobode i humanizma. Prvi od njih je posvećen delu profesora Andrije Krešića koji je „uspravno hodao“ u burnim vremenima, u drugom se misao i delo profesora Ljubomira Tadića posmatra kao filozofija krize i otpora, a treći, koji doživljam kao opomenu savremenom čoveku, posvećen je delu profesorke Atanasijević. Njihovim delima je zajednički imenitelj to da su ih proživeli i iskusili, i to da braneći opšte dobro i dobro u čoveku, nisu ustuknuli pred iskušenjima. Ta zaostavština, u koju su čvrsto utkani i „nevidljivi darovi“ profesorice Ksenije Atanasijević, obavezna je u intelektualnom prtljagu svakog ko teži da slobodno misli i dela u skladu sa tom slobodom.

Dr Goran Bašić

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

14 Атанасијевић К.(082)
141.72:172(082)

**KSENIJA Atanasijević: O meni će govoriti moja dela / urednici
Zorica Mršević, Marko Jovanović**
.- Beograd : Institut društvenih nauka, 2020 (Beograd : RIC
grafičkog inženjerstva Tehnološko-metalurškog
fakulteta). - 339 str. ; 21 cm. - (Edicija Zbornici / [Institut
društvenih nauka])

Tiraž 150. - Str. 6-9: Uvod ili nevidljivi darovi profesorice Ksenije
Atanasijević / Goran Bašić. - Napomene i
bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad .
- Abstracts.

ISBN 978-86-7093-236-4

а) Атанасијевић, Ксенија (1894-1981) – Зборници б)
Феминизам – Етика – Зборници

COBISS.SR-ID 27731977

Lektura: Tanja Rončević | Lektor za engleski jezik: M. Prevodi |
Grafičko oblikovanje: Milorad Mitić | Tiraž 150 primeraka | Štampa:
Razvojno istraživački centar Grafičkog inženjerstva Tehnološko-
metalurškog fakulteta
